

УДК 711.52

JEL Classification: R1; R12; R015

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201902006>

В.П. РЯБОКОНЬ, доктор економічних наук,
професор, академік НААН

Формування стійкої сільської поселенської мережі та об'єднаних територіальних громад

Мета статті - оцінити стан і намітити шляхи подальшого формування й розвитку сільської поселенської мережі та об'єднаних територіальних громад.

Методика дослідження. У процесі дослідження використано діалектичні методи пізнання процесів і явищ, монографічний (аналіз соціальної інфраструктури), емпіричний (комплексна оцінка сучасного стану об'єкта дослідження), порівняльного аналізу (визначено проблеми і причини відмінностей в динамічному розвитку сільської поселенської мережі), абстрактно-логічний методи (теоретичні узагальнення та формулювання висновків).

Результати дослідження. У процесі вивчення й аналізу формування і розвитку сільської поселенської мережі та об'єднаних територіальних громад розкрито сутність сучасного стану сільської поселенської мережі, процесів децентралізації влади, створення об'єднаних територіальних громад та їх ролі у розвитку сільських територій, визначено важливі чинники, які суттєво впливають на життєдіяльність сільських ОТГ.

Елементи наукової новизни. Набули подальшого розвитку теоретичні і практичні положення щодо формування та розвитку сільської поселенської мережі в умовах децентралізації влади, створення і функціонування об'єднаних територіальних громад. Визначено, що одним із перспективних напрямів розвитку сільської поселенської мережі є створення в об'єднаних територіальних громадах нових соціально-економічних формувань - комунальних господарств та агломерацій.

Практична значущість. Визначено причини повільного розвитку сільської поселенської мережі та запропоновано конкретні напрями і заходи з усунення недоліків і прорахунків шляхом децентралізації влади та створення ОТГ за активної державної підтримки. Бібліогр.: 39.

Ключові слова: сільська поселенська мережа; децентралізація влади; територіальні громади; місцеве самоврядування; державна політика.

Рябоконт Василь Петрович - доктор економічних наук, професор, академік НААН, головний науковий співробітник відділу соціально-економічного розвитку сільських територій, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10)
E-mail: ecaprk@iae.kiev.ua

Постановка проблеми. Формування стійкої сільської поселенської мережі, соціально-економічних умов її розвитку разом з організаційно-технологічними особливостями аграрного виробництва, в якому основним засобом виступає земля, а предметом праці слугує сукупність сільськогосподарських культур і видів продуктивних тварин, створюють специфічний спосіб життя сільського населення, що знаходиться в основі організації аграрного виробництва, як сектору народногосподарського комплексу.

Соціально-організаційною формою історичної появи, формування й розвитку селянства під впливом значних змін у сукупності багатьох природних і суспільних чинників є українське село, яке характеризується територіальним розселенням самобутнього населення з відображенням певних особливостей соціально-побутових умов і традицій. Сільські жителі у переважній більшості проживають відособлено в оселях власної сімейної забудови у поселенській мережі.

За останні роки в українському селі відбулися значні зміни в результаті проведення структурних економічних реформ: реструктуризації земельних і майнових відносин,

створення юридично-правової бази ринкової економіки шляхом приватизації землі, майна та використання індивідуально-сімейної і колективної праці. Однак під час проведення реформ першочергова увага приділялася розвитку аграрного виробництва і відповідних виробничих відносин, тоді як питанням формування і розвитку сільської поселенської мережі відводилася другорядна роль за залишковим принципом. У кінцевому рахунку це призвело до занепаду села, що характеризується скороченням чисельності населення, негативною демографічною ситуацією, зростанням безробіття, руйнацією соціальної сфери.

У ситуації, що склалася, вирішити проблеми розвитку сільських територій можливо лише шляхом запровадження дієвої державної політики. Одним із напрямів такої політики є децентралізація влади, створення та організація роботи сільських об'єднаних територіальних громад. Від успішного здійснення цих процесів значною мірою залежить подальший розвиток сільської поселенської мережі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування і розвитку сільської поселенської мережі та об'єднаних територіальних громад досліджувалися багатьма вченими і фахівцями, серед яких: О.О. Бабінова [2], О.В. Батанов [3], О.М. Бородіна, І.В. Прокопа, [4], В.В. Борщевський [25], Ю.О. Лупенко, М.І. Малік, О.Г. Булавка [28], О.П. Василенко [5], Т.І. Гладка [6], А.О. Косач [12], М.Ф. Кропивко [24], М.К. Орлатий, П.Т. Саблук [26], Ю.П. Шаров [31], О.Г. Шпикуляк [32], В.В. Юрчишин та ін.

Мета статті - оцінити стан і намітити шляхи подальшого формування й розвитку сільської поселенської мережі та об'єднаних територіальних громад.

Виклад основних результатів дослідження. Сільська поселенська мережа розташована по всій території України, де постійно проживає третина загальної кількості населення країни. Станом на початок 2017 р. сільська поселенська мережа нараховувала 28 377 сільських населених пунктів, в яких проживало 5 млн 602 тис. економічно активного населення, або 43,1%, у тому числі 5,1 млн зайнятого.

Серед зайнятого населення 68,9% працюють за наймом, 28,9% самозайняті та 1,3% - це роботодавці та безоплатно працюючі члени сім'ї. Протягом 2000-2017 рр. чисель-

ність найманих працівників у сільському господарстві скоротилася від 2,8 млн до 497,8 тис. осіб. Одним із важливих факторів, що впливають на зайнятість, є наявність у сільській місцевості суб'єктів господарської діяльності, тоді як у 34,2% населених пунктів вони відсутні.

Протягом тривалого періоду відбувається деградація українського села, наростає негативна демографічна ситуація. Щороку з карти України зникають сільські поселення. Тільки з 1991-го по 2017 р. кількість сільських населених пунктів зменшилася на 468 од. Із загальної кількості сільських населених пунктів не мали населення і не були зняті з обліку: у 2001 р. - 151; 2005 р. - 227; 2013 р. - 369 сіл.

Згідно з проведеними дослідженнями Держслужбою статистики, на початок 2014 р. на 7,2 % зменшилася (проти 1991 р.) наявність сільських населених пунктів із чисельністю населення понад 500 осіб, 17,3% сільських поселень нараховували до 50 осіб, майже у 2,5 тис. сільських населених пунктів понад 50% населення було у віці 60 років і старше, а серед усіх сільських жителів - 22,8% віком 60 років і старше й лише 18,9% - діти до 18 років. На 1 січня 2018 р. кількість сільського населення становила 13,0 млн осіб - 31,0% від загальної кількості наявного населення. З 1991-го по 2017 р. чисельність сільського населення зменшилася майже на 4 млн осіб, або на 23,5%, а на один сільський населений пункт - на 16,1%.

Процес скорочення сільського населення, його продуктивної частини, зменшення кількісного складу сільської поселенської мережі відбувається історично, і ці зміни є певною мірою об'єктивним соціально-економічним явищем. Адже село старіє, деформується його вікова та статева структура, наростають депопуляційні процеси, відсутній приріст сільського населення. Зanedбана і через відсутність необхідних коштів фактично не розвивається соціальна сфера сільських територій.

Крім того, внаслідок безробіття, постійного зростання цін і тарифів на комунальні послуги, низької заробітної плати, пенсій знижується купівельна спроможність сільських жителів, безперервно дорожчає вартість життя. Погіршується їхній життєвий рівень, більшість сімей не забезпечені прожитковим мінімумом і перебувають за межею бідності. У 2017 р. при значному підвищенні серед-

ньомісячної заробітної плати у сільському господарстві вона становила 5761 грн, або 81,1% від зарплати в цілому по економіці, 75,5 - промисловості, 92,1 - будівництва, 74,9 - транспорту, 75,5 - торгівлі, 44,7% - від фінансової та страхової діяльності.

За останні п'ять років доходи населення зменшилися на 18%, значно знизилася соціальна норма споживання газу і електроенергії для субсидіантів, більш як у 9 разів зросла ціна на газ для населення в кінці 2018-го порівняно з 2013 р. Згідно зі статистичними даними за січень-листопад виплачено 2,23 млрд грн на відшкодування витрат за оплату житлово-комунальних послуг. За 10 місяців кількість сімей, які отримали субсидії, зменшилася на 52,6%. За даними ООН понад 60% українців живуть за межею бідності, тоді як фактично їх значно більше. Україна знаходиться на останньому місці в Європі за життєвим рівнем населення. Заходи держави щодо подолання бідності поки не дають відчутних результатів. У зв'язку з цим цікавим видається досвід Китаю, де в основу стратегії покладено адресне надання допомоги бідним або точкова ліквідація бідності - «кому допомогти» і «як допомогти». Тільки за п'ять років (2012-2017) загальне число бідних знизилося на 70 млн осіб, тобто кожну хвилину на 26 бідняків ставало менше, коефіцієнт виникнення бідності знизився від 10,2 до 3,1% [36].

Зниження життєвого рівня, зокрема сільських жителів, безробіття та ряд інших факторів прискорюють міграційні процеси, причому із села вибуває економічно активна частина населення, яка має відповідну освіту і професійну підготовку. За неофіційними даними, за період незалежності з України виїхало до 10 млн осіб на роботу в інші країни. За інформацією міністра соцполітики, за кордоном на постійній основі проживає 3,2 млн українських трудових мігрантів, а від 8 до 9 млн осіб перебувають там певний період. Тільки в Польщі живуть, навчаються і працюють майже 2 млн українців.

Якщо за 2012-2015 рр. серед негромадян ЄС кількість виданих прав на постійне проживання (ППП) зросла на 20%, або на 2,6 млн шт., то серед українців - у 3,2 раза, до 500 тис. Українці вже входять у топ-5 одержувачів PPP або громадянств у 10 із 28 країн ЄС. За цей період наші громадяни посіли перше місце в ЄС за виданими PPP, а за громадянством перемістилися з 21 на 8-е

місце [9]. За даними соціологічної групи «Рейтинг», 35% наших співвітчизників бажають назавжди виїхати з України, а серед молоді у віці 18-35 років на постійне місце проживання за кордон виїхало б 54%. Також серед тих, хто бажає перебратися в іншу країну, значно вищий відсоток осіб з вищою освітою і високим рівнем достатку порівняно з тими, хто має намір залишитися. Викликають стурбованість настрої школярів, значна частина яких пов'язує своє майбутнє із заробітчанством за кордоном. Проведені опитування Інститутом соціології показали, що більше всього люди бояться росту цін - 81%, невивплати зарплати і пенсій - 60, безробіття - 73% [35].

Згідно з проведеним нещодавно дослідженням міжнародного кадрового порталу Head Huntez за кордоном готові працювати 92% опитаних українців. Головними мотивами для 58% із них є високі заробітки, для 37% - відсутність прийнятної роботи в регіоні. Причому 65% респондентів готові працювати не за спеціальністю, а понад 30% - на більш низьких посадах, ніж удома. Іноземні роботодавці пропонують робітникам до семи і більше українських зарплат у місяць. При цьому крім заробітної плати від 2 тис. дол. США приїжджим працівникам надається безоплатне проживання. У 2017 р. на OLX були опубліковані пропозиції про роботу в трьох десятках країн, із них 77% усіх вакансій припадало на Польщу. В грудні 2018 р. порівняно з аналогічним періодом 2017 р. на 13% зросла кількість пропозицій на роботу в Німеччині, куди з України перебираються програмісти, будівельники, ритейлери, робітники і медики. Варто зазначити, що 44% вакансій від усіх пропозицій для українців - це айтішники.

Звідси, загалом серед бажаючих виїхати превалюють запити економічного спрямування. У 2017 р. трудовими мігрантами через міжнародні платіжні системи в Україну було перераховано 9,3 млрд дол. США. Ще, за різними оцінками, 4-5 млрд дол. США вони завезли готівкою. Характерно, що цей показник фактично зрівнявся за 10 місяців 2018 р. із виручкою від усіх експортних продажів агропромислової продукції (14,4 млрд дол. США) [35].

Безперечно, масова міграція працездатних кваліфікованих кадрів за кордон негативно впливає на подальший розвиток вітчизняної економіки. Вже зараз для України

це постало серйозною загрозою, якщо кількість працездатного населення й надалі скорочуватиметься. Тому першочерговим завданням для держави є вжиття заходів із підвищення заробітної плати працюючим, створення конкурентоспроможних робочих місць, а також пошуку додаткових мотиваційних факторів, які б сприяли зменшенню відтоку кадрів усіх рівнів.

Це стосується безпосередньо й аграрного сектору, оскільки, як уже зазначалося, чисельність сільського населення з року в рік зменшується, села вимирають, найбільш продуктивна частина трудових ресурсів вибуває з сільської поселенської мережі.

Разом із тим селянство протягом багатовікового історичного розвитку цивілізованого суспільного буття традиційно посідало і посідає досить важливе місце як найдавніша спільнота, безпосередньо пов'язана з сільськогосподарським виробництвом. Його трудова діяльність відіграє важливу роль у стійкому створенні продовольчих ресурсів для забезпечення потреб населення країни, гарантування її продовольчої безпеки у світовому ринковому просторі.

На сьогоднішньому етапі забезпечення харчовими продуктами населення як України, так і інших держав першочерговим завданням кожної нації постає запобігання негативним наслідкам насування на світову спільноту продовольчої кризи, яка водночас із поглибленням енергетичної і фінансової криз набуває дедалі більшої гостроти.

Продовольча криза стала явищем резонансного характеру в планетарному розвитку суспільного буття, швидше - системного посилення жорсткості різноманітних умов, тісно пов'язаних із процесом відтворення продовольчих ресурсів для забезпечення наростаючої світової чисельності населення. Ситуація, що склалася на світовому просторі з продовольством, безпосередньо стосується й України. З одного боку, продовольча криза не минула і нашу країну, а з іншого - в Україні наявні реальні можливості для нарощування виробництва та експорту зокрема зерна. У 2018 р. урожай зернових сягнув майже 70,1 млн т. Загалом по економіці 70 млн т - це 12% від ВВП, 15 млрд дол. США за середніми світовими цінами на зерно, понад 80% золотовалютних резервів, а також 40% виручки за експорт продукції [9]. Як стверджують вітчизняні і міжнародні експерти, за умови вкладання відповідних ін-

вестицій у перспективі урожай зернових можна довести до 80 млн т і більше, тим самим увійшовши до важливих постачальників продовольства на світовий ринок.

За часи незалежності України в агропромисловому секторі в результаті проведених структурних економічних реформ були закладені основи соціально-економічних змін у відносинах власності, формуванні багатокладної економіки, розвитку демократизації господарювання, переходу до соціально орієнтованої ринкової економіки.

Здійснено глибокі перетворення в земельних відносинах, завершено роздержавлення земель сільськогосподарського призначення, сформовано землі запасу та резервного фонду. Для ведення особистого селянського господарства у приватну власність і користування громадян передано 5,6 млн га сільськогосподарських угідь, для ведення фермерського господарства - 4,44 млн га, на одного сільського жителя припадає 3,24 га угідь і 2,46 га ріллі.

На базі реформованих колективних сільськогосподарських підприємств створено приватно-орендні господарства, сільськогосподарські підприємства, селянські (фермерські) господарства та інші організаційно-правові структури.

На аграрний сектор, який охоплює сільське господарство, харчову і переробну промисловість, припадає 45% економіки держави, він формує майже три чверті роздрібного товарообороту, 10,2% валового внутрішнього продукту. Тут щорічно створюється 30% зведеного бюджету країни, 41% становить експорт агропродовольчої продукції, кожен другий долар валютної виручки надходить від аграрного сектору.

Під впливом комплексу організаційно-економічних та ряду інших факторів у країні першочергове значення надається пріоритетному розвитку виробничої сфери, створенню умов для нарощування обсягів та підвищення ефективності агропромислового виробництва. І це закономірно, оскільки результативність діяльності аграрної економіки значною мірою впливає на розвиток інших галузей народногосподарського комплексу.

Однак внаслідок допущених прорахунків у проведенні аграрної реформи, порушення міжгалузевого еквівалентного обміну, поглиблення диспаритету цін на промислову і сільськогосподарську продукцію набули

стійкої тенденції негативні процеси, що призвело до значного зниження платоспроможності населення і зумовило істотне зменшення обсягів споживання основних продуктів харчування, перехід його за межі мінімальних фізіологічних норм. Більше половини сімейного бюджету (58,9%) сільських домогосподарств витрачається на продовольчі товари. Сільські жителі в середньому за місяць недовживали 3,1 кг м'яса і м'ясопродуктів, 167 кг молока і молокопродуктів, 2,8 кг фруктів. З 1990-го по 2016 р. річний обсяг споживання м'яса на одну особу зменшився на 24,7%, молока - на 43,9, риби і рибних продуктів - на 45,2%. Український прожитковий мінімум в три рази нижчий за встановлений ООН стандарт бідності.

Разом із тим згортання державного регулювання ринкового середовища, різке послаблення державних контрольних функцій у забезпеченні матеріально-технічними ресурсами агропромислового виробництва призвели до значного зниження його ефективності, загострилася соціальна напруга на селі.

Фактично призупинено системне відновлення спожитих засобів у соціальній сфері села, на розвиток якої виділяються кошти за залишковим принципом. Так, Державною цільовою програмою на 2015 р. передбачалося вирішення комплексу заходів із розвитку соціальної сфери сільських поселень, зокрема було поставлено завдання - зберегти сільські населені пункти та забезпечити їх об'єктами соціальної інфраструктури. Фактично із запланованих на соціальний розвиток сільських територій коштів було виділено лише 12,4%, у тому числі на житлове будівництво і комунальне господарство - 11,2%, освіту - 59,2, медицину - менше 1, автомобільні дороги - 6,2%.

За період з 2000-го по 2016 р. кількість загальноосвітніх навчальних закладів зменшилася на 25%, кількість учнів - на 47,4%, а кількість учнів із розрахунку на 10 тис. населення - на 35,8%. Кількість закладів культури і бібліотек зменшилася відповідно на 2,2 тис.

У 2016 р. порівняно з 1990 р. введено в експлуатацію лише 17,7% житла, 9,7 - дошкільних закладів, 2,1 - учнівських місць, 12,8 - ліжок у лікарняних закладах, 2,6% - місць у закладах культури.

Верховна Рада України прийняла відповідні законодавчі акти, зокрема щодо реформування освіти, медицини, пенсійної сфери.

Однак позитивних результатів цих реформ ще потрібно дочекатися.

Подальший розвиток сільської поселенської мережі значною мірою залежатиме від успішного проведення децентралізації влади, завершення процесу створення й організації роботи сільських об'єднаних територіальних громад.

Розпочинаючи з 2014 р., створюється та поступово реалізується законодавчо-нормативна база реформування управління соціально-економічним розвитком держави в напрямі децентралізації влади, яка передбачає: 1) передачу більшості повноважень від центральних органів виконавчої влади на рівень територіальних громад і закріплення за ними достатніх фінансових ресурсів; 2) чітке розмежування повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, а також між різними рівнями органів місцевої влади; 3) посилення відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед виборцями і державою.

Організація місцевого самоврядування шляхом утворення територіальних громад закріплена Конституцією України, в якій наведене визначення територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування. Місцеве самоврядування є правом територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста - самостійно вирішувати питання місцевого значення.

У зв'язку з цим виникає гостра потреба в удосконаленні методів управління як економікою країни в цілому, так і суб'єктами підприємницької діяльності та соціальної інфраструктури сільських територій зокрема. Причому в багатьох випадках має відбутися перехід від жорсткої командно-адміністративної системи управління до олігополітичної, що виражається у координації діяльності усіх соціально-економічних структур як у межах окремого регіону, так і держави в цілому [18].

Паралельно з перебудовою системи управління виробничою сферою сьогодні постало питання децентралізації влади шляхом реформування місцевого самоврядування. Прийнятий Верховною Радою Закон України «Про добровільні об'єднання територіальних громад» передбачає об'єднати 10 279 сільських рад у 1200-1500 територіальних громад.

Конституцією України (ст. 143) територіальні громади села, селища наділені широкими повноваженнями. Так, вони безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що наявне в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідують комунальні підприємства, організації й установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції.

Конституційне визначення сутності територіальної громади потребує більш поглибленого наукового вивчення як питань реалізації функцій та повноважень територіальної громади в сучасних умовах державотворення, так і перспектив подальшого розвитку територіальної громади як такого суб'єкта.

Важливими чинниками, які суттєво впливають на життєдіяльність сільських ОТГ, є підвищення ефективності виробництва, доступ до джерел фінансування, розвиток підприємництва, забезпечення зайнятості, створення необхідних умов для формування соціальної інфраструктури сільських територій з метою надання населенню необхідних соціальних послуг.

Водночас необхідність удосконалення інституційного забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій за допомогою територіальних громад зумовлена потребами оновлення українського суспільства на засадах загальнолюдських цінностей, що вимагає принципово нових підходів до суспільної політики держави зважаючи на її загальноєвропейський вибір. Отже, звідси, теоретичні та практичні розробки української моделі сільської територіальної громади є нагальним завданням сьогодення.

У 2015-2017 рр. створено 734 об'єднаних територіальних громад, до складу яких входило 8049 сіл і селищ (26,6%). Із них 1550 сільських населених пунктів відносяться до міських ОТГ (19,0%), 2846 - до селищ-

них (35,0%), 3653 - до сільських ОТГ (46%). Чисельність населення об'єднаних територіальних громад становила 6,4 млн осіб, або 18 % від загальної кількості населення України. З них 2,7 млн - населення сільських ОТГ (42,2 %), майже 2 млн - селищних (31,2 %) і 1,7 млн - міських ОТГ (26,6 %).

У 2018 р. нараховувалося 876 об'єднаних територіальних громад з чисельністю населення 9 млн осіб, або 25,5% від загальної кількості населення України. Всього було об'єднано 4010 територіальних громад, що становить 36,6 % від загальної кількості рад базового рівня. 6942 територіальні громади залишаються поки що необ'єднаними.

У селищах і селах, які не є адміністративними центрами, нараховується 2565 старост, на кожного з яких припадає майже 1,5 тис. населення.

За період з 2014-го по 2018 р. у 41,5 раз (від 0,5 до 20,75 млрд грн) зростає державна підтримка на розвиток територіальних громад та розбудову їх інфраструктури. У зведеному бюджеті України частка місцевих бюджетів становить 51,5%.

Актуальним залишається питання не тільки накопичення фінансових ресурсів ОТГ, а й офіційного і справедливого їх розподілу в межах старостинських округів з метою уникнення соціальної напруги та конфліктних ситуацій. На цей рахунок можна погодитися з пропозиціями, щоб, по-перше, розподіляти частину загального бюджету ОТГ серед внутрішніх громад сіл, селищ старостинських округів, по-друге, формувати фонд громад сіл, селищ на території старостинського округу, а також запроваджувати такий інструмент доступу сільських громад до фінансових ресурсів, як бюджет участі (громадський бюджет), що дасть можливість членам громад отримувати відповідні кошти з місцевих бюджетів ОТГ на реалізацію власних проектів [37].

Успішне функціонування сільських територіальних громад залежить від наявності достатнього фінансування, складовими якого є: фінансові ресурси, передані центральними органами влади в процесі децентралізації, міжнародні гранти, благодійні внески, податки і збори. У статті 142 Конституції України зазначено, що «матеріальною і фінансовою складовою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних

громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад». При цьому найважливішим фактором наповнення бюджету сільських територіальних громад є земельні ресурси, особливо в умовах децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування.

Однак передача земель сільськогосподарського призначення з державної в комерційну власність сільських територіальних громад до цього часу не проведена. І це незважаючи на те, що Кабінет Міністрів України видав розпорядження про передачу земельних ділянок сільгосппризначення державної власності в комунальну власність ОТГ. Поки що зростають лише надходження податків і зборів до бюджетів міст, а сільські територіальні громади реальних змін у фінансуванні не відчули. У 2016 р. порівняно з 1999-м валова додана вартість у сільському господарстві збільшилася в рази, тоді як частка доходів сільських бюджетів у доходах зведеного бюджету коливалася від 0,8 до 1,8%. За багато років не було розширено податкову базу наповнення сільських бюджетів, хоча потенційно можливості були. У 2017 р. надходження від продажу землі до місцевих бюджетів порівняно з 2007 р. зменшилися на 1,58 млрд грн. Землі, які знаходяться в межах населених пунктів, уже фактично продані.

Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України об'єднаним територіальним громадам повинно бути передано на першому етапі 760 тис. га сільськогосподарських земель державної власності, які знаходяться за межами населених пунктів і щодо яких проведено інвентаризацію. При цьому ще більша частина земель документально не підготовлена до передачі. За умови позитивного вирішення цих питань на порядок зростуть надходження від місцевих бюджетів. Адже в державній власності сьогодні нараховується близько 10 млн га земельних ресурсів сільськогосподарського призначення, залучення яких у господарський оборот в інтересах місцевого населення було б важливим фактором як сільського розвитку, так і диверсифікації сільської економіки [38].

Формування сільських об'єднаних територіальних громад являє собою динамічний процес взаємодії з різними соціальними групами. Так, важливу роль у соціально-економічному розвитку сільських населених

пунктів покликані відігравати органи самоорганізації населення, які відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» включені в систему місцевого самоврядування. Статус органів самоорганізації населення (ОСН) визначений окремим законодавчим актом. Також можуть створюватися неформалізовані органи самоорганізації населення (сільський актив, рада квартальних, рада старійшин тощо).

Завдання ОТГ - об'єднати усі формальні й неформальні організації та групи з метою підвищення активності та взаємодії їх членів у процесі підготовки і реалізації заходів щодо задоволення інтересів і потреб як поселенської мережі в цілому, так і окремо її жителів.

Вчені-економісти О. Бородіна та І. Прокопа пропонують розглядати сільський розвиток на базі громад як модель, в якій цілеспрямована зміна всіх найважливіших чинників розвитку села планується, проводиться та контролюється самими громадами за сприяння держави [4]. Дійсно, розвиток села за допомогою територіальних громад передбачає діяльність, яка дає можливість сільським мешканцям впливати на суспільну мотивацію підтримки села та поглиблювати усвідомлення локальних потреб суспільства, а також допомогти селу подолати соціальну ізоляцію та, відповідно, отримати вільний доступ до інформації та послуг.

Заслугує на увагу запропонована вченими НААН Я.М. Гадзалом та В.М. Жуком селозберігаюча Модель розвитку аграрного підприємництва і сільських територій, соціально-економічна сутність якої «включає відповідно адміністративно-територіальний устрій, державну аграрну, податкову, соціальну, інвестиційну та іншу політику, масове розгортання наукового та громадського довідництва, що забезпечує збереження села, функціонування там відповідального підприємництва та гідних умов проживання і розвитку людини» [10].

На сучасному етапі чітко окреслюються дві тісно пов'язані проблеми - з одного боку, в українському селі потребує виконання великий обсяг організаційно-економічних заходів та матеріало- і трудомістких робіт зі створення й розвитку високопродуктивного сільського господарства, а з іншого - на селі в наявності чимало трудових ресурсів, не зайнятих продуктивною працею. Значна їх частина, що згадувалося, в пошуках зайня-

тості та заробітку для існування емігрує в інші країни.

У зв'язку з цим назріла реальна доцільність створення із наявних сільських жителів працездатного віку в об'єднаних територіальних громадах комунальних підприємств для здійснення комплексу будівельно-монтажних та інших видів робіт щодо будівництва мережі сучасних доріг, виробничо-технологічних комплексів у суспільному секторі аграрного виробництва, об'єктів соціально-культурного призначення, а також різних господарських приміщень і споруд для приватних формувань і господарств населення, широкого надання комунальних послуг селянам. Створення і діяльність комунальних підприємств можливі за істотної підтримки держави та банківської системи фінансування цих формувань. Однією з важливих умов успішного функціонування таких сільських структур є забезпечення високої оплати праці їх членів, не нижче рівня оплати кваліфікованих робітників провідних промислових галузей. Зважаючи на великий обсяг різновекторного характеру будівельно-монтажних та інших видів робіт, в ОТГ повинні бути створені проектно-архітектурні структури для розробки проектів. Така форма організації соціально-економічної перебудови і розвитку сільських територій має стати пріоритетним напрямом нової аграрної політики держави, важливим засобом подолання безробіття сільського населення, значного підвищення його добробуту та культурно-побутового рівня.

Важлива роль і значення українського села в розвитку економіки країни потребує розроблення на державному рівні стратегії перспективного розвитку всієї сільської поселенської мережі з визначенням пріоритетних галузей та їх інтеграційного розвитку, переведення агропромислового виробництва на інноваційну модель.

Нині уже існують непоодинокі приклади впровадження такого підходу в практику роботи як об'єднаних територіальних громад, так і внутрішніх громад у рамках ОТГ. Так, визначивши в своїй діяльності стратегічним напрямом ягідно-фруктове виробництво, Снітківська сільська рада на Вінниччині з метою забезпечення зайнятості та покращення добробуту селян розірвала договір оренди земель запасу та резерву з агрохолдингом і передала їх фермерському господарству, яке зобов'язалося закласти сад і плантації ягід на

своїх землях, а також на пайових землях і в особистих селянських господарствах. Спільно з сільрадою була визначена і сформована необхідна інфраструктура - будівництво водогону, створення потужностей для зберігання свіжозамороженої продукції, сушильних камер. Такий стратегічний підхід дав змогу створити необхідні умови для росту економіки і соціально-економічного розвитку села на відміну від існуючої мінімальної орендної плати 100-200 грн на соціальні потреби. А Глибоцька ОТГ Чернівецької області при обговоренні стратегії розвитку вирішила відкрити в депресивному селі Михайлівка сироварню для переробки молока із сільських дворів. З цією метою було створено молочарський кооператив, виділено приміщення під сироварню, а також бюджетні кошти, розроблено проекти, за грантові кошти від міжнародних організацій придбано необхідне для сироварні обладнання [8].

У Барському районі Вінницької області усі сільські громади розробили і затвердили на сесіях Плани перспективного розвитку підвідомчих територій на 2019-2021 рр., в яких визначені конкретні заходи і терміни з формування і розвитку об'єктів соціальної інфраструктури (будівництво і ремонт шкіл, дитячих садків, амбулаторій, системи опалення та водопостачання, спортивних майданчиків із синтетичним покриттям «штучна трава», облаштування будинків культури, ремонт автодоріг між селами і т.ін.).

Оскільки діяльність громадських виробничих формувань має різновекторний характер, їх доцільно об'єднати на рівні держави, створивши центральний відомчий розпорядчо-управлінський орган. До його функцій слід віднести розроблення стратегії розвитку сільських поселень, проектів створення матеріально-технічної бази, визначення загальної потреби матеріальних ресурсів для забезпечення діяльності усіх первинних формувань, налагодження підготовки кадрів масових професій, системи замовлень на виконання робіт щодо будівництва виробничих приміщень, об'єктів соціальної інфраструктури.

У країні дедалі більшого розвитку набувають процеси, пов'язані з формуванням суспільного усвідомлення об'єктивної необхідності соціально-економічної і техніко-технологічної перебудови сільської поселенської мережі, її аграрної сфери виробництва у пріоритетну галузь народногосподар-

ського комплексу. Варто зазначити, що у різний час здійснено ряд спроб стосовно опрацювання організаційно-економічних програм відродження й розвитку українського села і сільськогосподарського виробництва. Проте їх основні положення, як і ряду законодавчих і нормативних актів, здебільшого залишилися не реалізованими.

Враховуючи надзвичайно важливе значення селянства та роль аграрної сфери виробництва у забезпеченні людської спільноти високоякісними харчовими продуктами, розвиток визначальних факторів життєдіяльності людей об'єктивно потребує постійного відтворення належних умов для їх ефективного функціонування. Нині це стає важливою складовою формування нової державної аграрної політики в Україні. Основна її сутність повинна бути спрямована на законодавче схвалення та організацію практичного здійснення глибокої перебудови українського села у напрямі створення і розвитку пріоритетної сфери забезпечення всіх жителів країни високоякісними продовольчими ресурсами і переробної промисловості сировиною, входження її до переліку провідних держав із формування продовольчого достатку населення.

За цих умов важливим перспективним напрямом розвитку сільської поселенської мережі має стати створення в структурі об'єднаних територіальних громад нових соціально-економічних формувань - агломерацій, в яких тісно поєднуються організаційно-технологічна діяльність сільських поселень у зоні виробництва сільськогосподарської продукції, організації її заготівлі, транспортуванні та зберіганні із сферою промислової переробки, випуску та реалізації готових до споживання харчових продуктів. Тут особливого значення набуває створення в межах конкретної поселенської структури соціально-побутової зони, де розміщуються здебільшого котеджний житловий фонд, повний набір необхідних об'єктів соціальної інфраструктури - дошкільні, шкільні, медично-оздоровчі заклади, торговельні, побутові, обслуговуючі, спортивно-розважальні та інші організації.

В агломераційних формуваннях потрібно організовувати виробництво екологічно чистої сільськогосподарської продукції, її безвідходної переробки для випуску високоякісних продовольчих товарів. Разом із тим слід передбачити забезпечення комфортних

умов праці й відпочинку всіх працюючих та їхніх сімей.

Формування нових територіально-поселенських агломерацій повинно здійснюватися на засадах застосування перспективних матеріально-ресурсних засобів та інноваційних технологій. У зв'язку з цим в процесі децентралізації необхідне поглиблення теоретико-методологічних досліджень створення і функціонування агропромислово-соціальних агломерацій, розробки проектів практичної реалізації виробничо-соціальної перебудови українського села.

Сутність соціально-економічної, техніко-технологічної й архітектурно-композиційної забудови, нового змістовного наповнення сільських поселень полягає у прагненні досягти об'єднання в одне ціле населених пунктів, пов'язаних між собою інтенсивними господарськими, трудовими, організаційно-технологічними і культурно-побутовими зв'язками. Агломераційні формування відображають територіальну концентрацію аграрного і промислового виробництва, спрямовану на розташування виробничо-технологічних, житлово-побутових, адміністративно-культурних, освітньо-оздоровчих секторів суспільного життя в межах існуючих нині сільських територій.

Створення комплексних агропромислових агломерацій має здійснюватися водночас із їх соціальним розвитком. Тільки забезпечення всіх категорій працівників нових виробничих структур належними житлово-комунальними умовами, сучасним медичним обслуговуванням, культурно-освітніми закладами дасть можливість одержання необхідних успіхів у кожному виробничому секторі. Розв'язання цього важливого завдання можливе за умов кадрового забезпечення, а підготовку кадрів необхідно розпочати вже в ближчій перспективі.

Так, йдеться про створення в процесі децентралізації нових форм територіальної концентрації аграрного і промислового виробництва у поєднанні з гармонійним розвитком соціально-побутових надбань людської спільноти.

Заслужують на увагу виокремлені в наукових дослідженнях [4, 31, 32], три основні блоки суспільної політики щодо розвитку сільської поселенської мережі за допомогою сільських об'єднаних територіальних громад: політико-правові, соціально-економічні та соціокультурні, які визначатимуть зміст сільського розвитку шляхом утворення громад.

З огляду на це уможлиблюється розгляд ознак такого розвитку, зокрема політико-правового, що забезпечує легітимну основу суб'єктності сільської територіальної громади; соціально-економічного, що створює матеріальну основу життєдіяльності сільської територіальної громади; соціокультурного, що формує ідейно-ціннісну основу функціонування сільської територіальної громади як соціальної спільноти. Кожна із цих ознак зумовлена різними факторами, аналіз яких і дає можливість виокремити необхідні підходи у створенні та реалізації заходів щодо розвитку села за допомогою сільських громад у конкретних політичних, соціальних, економічних і культурних умовах.

Особливе значення для розвитку сільських територій має реалізація Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 р., основними принципами якої є: впровадження соціальних стандартів і нормативів проживання та праці населення у сільській місцевості; запровадження комплексних заходів із заохочення молоді до організації та ведення фермерських та інших господарств сімейного типу; збільшення пільгового кредитування сільського житлового будівництва; забезпечення сільських населених пунктів дорогами і під'їздами з твердим покриттям; здійснення будівництва, реконструкції та капітального ремонту мереж водопостачання і водовідведення, газових мереж та мереж електропостачання, дитячо-юнацьких спортивних шкіл, фізкультурно-оздоровчих, спортивних та медичних закладів; продовження роботи з гармонізації національного законодавства з вимогами СОТ та ЄС, що сприятиме розвитку та адаптуванню сільської місцевості до європейських стандартів.

Висновки. Головною складовою у розбудові економіки держави виступає комплексний розвиток сільських територій, спрямований на стабільне забезпечення збалансованого розвитку виробництва та поселенської мережі на основі формування належ-

ного екологобезпечного середовища проживання, праці та відпочинку населення.

Поглиблений аналіз історизму формування і розвитку стійкої сільської поселенської мережі, її соціального наповнення слугує підставою для обґрунтування на довгостроковий період перспективних напрямів докорінної перебудови цієї надзвичайно важливої сфери суспільного буття. Активну роль у цьому процесі покликана відіграти децентралізація влади, створення сільських об'єднаних територіальних громад, підвищення ролі та значимості на сучасному етапі місцевого самоврядування.

Формування стійкої селянської поселенської мережі та сільських об'єднаних територіальних громад вимагає проведення ефективної державної політики - потужного чинника не тільки економічного, а й соціального розвитку сільських територій.

Реалізація державної аграрної політики й проведення аграрної реформи будуть успішними і дадуть позитивні результати лише за обставин розв'язання соціальних проблем на селі, створення реальних умов для істотного поліпшення життєвого рівня населення. Разом із тим визначальним у розвитку соціальної сфери та важливим джерелом забезпечення істотних змін у соціальних умовах працівників села, безперечно, є розвиток виробничої сфери, створення конкурентоспроможного високоефективного аграрного виробництва. Основною сутністю визначення стратегії розвитку агропромислових галузей як складових господарської системи країни повинен бути комплексний характер розв'язання економічних і соціальних проблем. Їх важливість потребує розв'язання не в черговому порядку - спочатку економічні, а потім соціальні, а вимагає надати кожній із них пріоритетного значення, з позачерговою здійснення відповідних заходів протягом тривалого часу. Тобто проблема розвитку стійкої сільської поселенської мережі може бути успішно вирішена при врахуванні усіх соціально-економічних факторів у їхньому діалектичному поєднанні та взаємозв'язку.

Список бібліографічних посилань

1. Аграрний устрій України : наукове видання / за ред. Ю. О. Лупенка, М. Ф. Кропивка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2017. 72 с.
2. Бабінова О. О. Державна регіональна політика і регіональний розвиток: сучасні реалії України та європейський досвід. Київ : Фенікс, 2011. 263 с.

References

1. Lupenko, Yu.O. & Kropyvko, M.F. (Eds.) (2017). *Ahrarnyi ustrii Ukrainy : naukove vydannia [Agrarian system of Ukraine: scientific publication]*. Kyiv: NNTs „IAE” [In Ukrainian].
2. Babinova, O.O. (2011). *Derzhavna rehionalna polityka i rehionalnyi rozvytok: suchasni realii Ukrainy ta yevropeiskyi dosvid [State regional policy and regional development: modern realities of Ukraine and European experience]*. Kyiv: Feniks [In Ukrainian].

3. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики : монографія. Київ : Юрид. думка, 2010. 656 с.

4. Бородіна О. М., Прокопа І. В. Аграрний розвиток і саморозвиток громад: модернізація через взаємну адаптацію (теоретико-методологічний аспект). *Економіка України*. 2014. № 4. С. 55-73.

5. Василенко О. П., Дяченко М. І. Децентралізація влади і її наслідки для громади. URL : http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/4_2018/36.pdf.

6. Гладка Т. І. Децентралізація влади в Україні як засіб посилення демократії та підвищення її стабільності. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 12. URL : <http://www.dy.nauka.com.ua/?%20op=1&z=937>.

7. Дзеркало тижня. Вип. 11 від 24.03.2018 р.

8. Дзеркало тижня. Вип. 16 від 28.04.2018 р.

9. Дзеркало тижня. Вип. № 50 від 28.12.2018.

10. Жук В. М. Обіг земель сільськогосподарського призначення в селозберігаючій моделі аграрного устрою України : наукова доповідь. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2017. 128 с.

11. Конституція України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

12. Косач А. О. Теоретичні аспекти впливу процесів децентралізації на економічний розвиток країни. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 8. С. 16-21.

13. Про внесення змін до деяких законів України щодо статусу старости села, селища : Закон України від 09.02.2017 р. № 1848-УШ. *Голос України* від 11.03.2017 № 45. *Офіційний вісник України* № 23 від 21.03.2017 р.

14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо організації проведення перших виборів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів : Закон України від 04.09.2015 р. № 676. *Голос України* від 06.10.2015 р. *Офіційний вісник України* від 16.10.2015 р.

15. Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) : Закон України від 31.08.2015 р. № 2217а. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812.

16. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 р. № 157-УПІ. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.

17. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 № 156-УПІ. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.

18. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 02.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/print1394882263968161>.

19. Про порядок формування стратегій об'єднаних територіальних громад : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 р.

20. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 р. № 1508-VII. *Голос України*. 2014. 23 лип.

21. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р. *Урядовий кур'єр*. 2014. 11 квітня.

22. Про схвалення Концепції розвитку сільських територій : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2015 р. № 995-р. *Урядовий кур'єр*. 2015.

23. Рарок Л. А., Рарок О. В. Мережева модель - прогресивна форма управління соціально-економічним розвитком сільських територій в умовах децентралізації влади. *Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету* / за ред. В. В. Іванишина. Кам'янець-Подільський, 2015. С. 228-240.

24. Розвиток саморегулювання та самоорганізації в АПК України / Ю. О. Лупенко, М. Ф. Кропивко та ін. ; за ред. Ю. О. Лупенка, М. Ф. Кропивка. Київ : ННЦ «ІАЕ». 2014. 44 с.

25. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України : монографія / наук. ред. В. В. Борщевський ; НАН України. Ін-т регіональних досліджень. Львів, 2012. 216 с.

26. Саблук П. Розвиток сільських територій - запорука відродження аграрної України. *Вісник аграрної науки*. 2006. № 5. С. 21-23.

3. Batanov, O.V. (2010). *Munitsypalna vlada v Ukraini: problemy teorii ta praktyky : monohrafiia [Municipal authorities in Ukraine: problems of theory and practice: monograph]*. Kyiv: Yuryd. dumka [In Ukrainian].

4. Borodina, O.M. & Prokopa, I.V. (2014). *Ahrarnyi rozvytok i samorozvytok hromad: modernizatsiia cherez vzaiemnu adaptatsiiu (teoretyko-metodolohichniy aspekt) [Agrarian development and self-development of communities: modernization through mutual adaptation (theoretical and methodological aspect)]*. *Ekonomika Ukrainy*, 4, pp. 55-73 [In Ukrainian].

5. Vasylenko, O.P. & Diachenko, M.I. (2018). *Detsentralizatsiia vlady i yii naslidky dlia hromady [Decentralization of power and its consequences for the community]*. Retrieved from: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/4_2018/36.pdf [In Ukrainian].

6. Hladka, T.I. (2015). *Detsentralizatsiia vlady v Ukraini yak zasib posylennia demokratiï ta pidvyshchennia yïi stabilnosti [Decentralization of power in Ukraine as a means of strengthening democracy and increasing its stability]*. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, 12. Retrieved from: <http://www.dy.nauka.com.ua/?%20op=1&z=937> [In Ukrainian].

7. Dzerkalo tyzhnia [Mirror of the week]. (2018). 11 [In Ukrainian].

8. Dzerkalo tyzhnia [Mirror of the week]. (2018). 16 [In Ukrainian].

9. Dzerkalo tyzhnia [Mirror of the week]. (2018). 50 [In Ukrainian].

10. Zhuk, V.M. (2017). *Obih zemel silskohospodarskoho pryznachennia v selozberihaiuchii modeli ahrarnoho ustroiu Ukrainy : naukova dopovid [Turning of agricultural lands in a rural-preserving model of the agrarian system of Ukraine: a scientific report]*. Kyiv: NNTs „IAE” [In Ukrainian].

11. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [In Ukrainian].

12. Kosach, A.O. (2016). *Teoretychni aspekty vplyvu protsesiv detsentralizatsii na ekonomichnyi rozvytok krainy [Theoretical aspects of the influence of decentralization processes on the country's economic development]*. *Aktualni problemy ekonomiky*, 8, pp. 16-21 [In Ukrainian].

13. *Pro vnesennia zmin do deiaikykh zakoniv Ukrainy shchodo statusu starosty sela, selyshcha : Zakon Ukrainy vid 09.02.2017 r. № 1848-Ush [On amendments to some laws of Ukraine regarding the age of the village, settlement: Law of Ukraine of 09.02.2017, No. 1848-US]. (2017). Holos Ukrainy, 45 [In Ukrainian].*

14. *Pro vnesennia zmin do deiaikykh zakonodavchykh aktiv shchodo orhanizatsii provedennia pershykh vyboriv mistsevykh rad ta silskykh, selyshchnykh, miskykh holiv : Zakon Ukrainy vid 04.09.2015 r. № 676 [On amendments to certain legislative acts concerning the organization of the first elections of local councils and village, town and city mayors: Law of Ukraine dated 04.09.2015, No. 676]. (2015). Holos Ukrainy, 06.10.2015 [In Ukrainian].*

15. *Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy (shchodo detsentralizatsii vlady) : Zakon Ukrainy vid 31.08.2015 r. № 2217a [On amendments to the Constitution of Ukraine (regarding decentralization of power): Law of Ukraine dated 31.08.2015, No. 2217a]. Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812 [In Ukrainian].*

16. *Pro dobrovilne obiednannia terytorialnykh hromad : Zakon Ukrainy vid 05.02.2015 r. № 157-UPI [On voluntary association of territorial communities: Law of Ukraine dated 05.02.2015, No. 157-UPI]. Retrieved from: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/157-19 [In Ukrainian].*

17. *Pro zasady derzhavnoi rehionalnoi polityky : Zakon Ukrainy vid 05.02.2015 № 156-UIP [On the principles of state regional policy: Law of Ukraine dated 05.02.2015, No. 156-UIP]. Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19 [In Ukrainian].*

18. *Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 02.05.1997 r. № 280/97-VR [On local self-government in Ukraine: Law of Ukraine dated 02.05.1997, No. 280/97-BP]. Retrieved from: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/print1394882263968161 [In Ukrainian].*

27. Соціоекономічний розвиток сільського господарства і села: сучасний вимір / О. М. Бородіна, І. В. Прокопа, В. В. Юрчишин та ін. ; за ред. чл.-кор. НАН України О. М. Бородіної ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. Київ, 2012. 320 с.
28. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року / Ю. О. Лупенко, М. Й. Малік, О. Г. Булавка та ін. ; за ред. Ю. О. Лупенка та О. Г. Булавки. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2013. 74 с.
29. Територіальна громада як базова ланка адміністративно-територіального устрою України: проблеми та перспективи реформування / А. П. Павлюк та ін. URL : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/AD-Teritor_alna-gromada-103fe.pdf.
30. Формування соціального капіталу в інституційному механізмі аграрного ринку / М. Й. Малік, О. Г. Шпикуляк, В. П. Рябоконт та ін. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2017. 84 с.
31. Шаров Ю. П., Сухінін Д. В. Муніципальні послуги: шлях до високої якості : монографія. Мелітополь : ВД ММД, 2008. 136 с.
32. Шпикуляк О. Г. Інституції аграрного ринку : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2009. 480 с.
33. Шумляєва І. Д. Функціональна характеристика діяльності територіальних громад. *Аспекти публічного управління*. 2013. № 2 (2). С. 83-89.
34. Lemann N. The myth of community development. *New York Times Magazine*. 2005. January 9.
35. «2000» 25.01.2019.
36. «2000» 28.12.2018.
37. «2000», № 16, 20.04.2018 р.
38. «2000», № 35, 13.10.2017 р.
39. «2000», № 41, 10.11.2017 р.
19. Pro poriadok formuvannia stratehii obiednanykh terytorialnykh hromad : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11.11.2015 r. [On the procedure for formation of strategies for united territorial communities: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 11.11.2015] [In Ukrainian].
20. Pro spivrobotnytstvo terytorialnykh hromad : Zakon Ukrainy vid 17.06.2014 r. № 1508-VII [On cooperation of territorial communities: Law of Ukraine dated 17.06.2014, No. 1508-VII]. (2014). *Holos Ukrainy*, 23 [In Ukrainian].
21. Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.04.2014 r. № 333-r [On approval of the concept of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 1.04.2014, No. 333-p]. (2014). *Uriadovyi kurier*, 11 kvitnia [In Ukrainian].
22. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku silskykh terytorii : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23.09.2015 r. №995-r [On approval of the Concept for rural development: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 23.09.2015, No. 995-p]. (2015). *Uriadovyi kurier* [In Ukrainian].
23. Rarok, L.A. & Rarok, O.V. (2015). Merezheva model - prohresyyna forma upravlinnia sotsialno-ekonomichnym rozvytkom silskykh terytorii v umovakh detsentralizatsii vlady [Network model - progressive form of management of socio-economic development of rural areas in conditions of decentralization of power]. *Zbirnyk naukovykh prats Podilskoho derzhavnogo ahrarno-tekhnichnoho universytetu*, pp. 228-240 [In Ukrainian].
24. Lupenko, Yu.O., Kropyvko, M.F., et al. (2014). *Rozvytok samorehuliuivannia ta samoorhanizatsii v APK Ukrainy [Development of self-regulation and self-organization in the agroindustrial complex of Ukraine]*. Yu.O. Lupenko & M.F. Kropyvko (Eds.). Kyiv: NNTs „IAE” [In Ukrainian].
25. Borshchevskiy, V.V. (Ed.) (2012). *Rozvytok silskykh terytorii v systemi yevrointehratsiinykh prioritytetiv Ukrainy : monohrafiia [Development of rural areas in the system of European integration priorities of Ukraine: monograph]*. Lviv: Ін-т регіональних досліджень [In Ukrainian].
26. Sabluk, P. (2006). Rozvytok silskykh terytorii - zaporuka vidrodzhennia ahrarnoi Ukrainy [Development of rural areas - a pledge of the revival of agrarian Ukraine]. *Visnyk ahrarnoi nauky*, 5 pp. 21-23 [In Ukrainian].
27. Borodina, O.M., Prokopa, I.V., Yurchshyn, V.V., et al. (2012). *Sotsioekonomichni rozvytok silskoho hospodarstva i sela: suchasnyi vymir [Socioeconomic development of agriculture and rural areas: a modern dimension]*. O.M. Borodina (Ed.). Kyiv: Ін-т екон. та прогнозув. [In Ukrainian].
28. Lupenko, Yu.O., Malik, M.Y., Bulavka, O.H., et al. (2013). *Stratehichni napriamy staloho rozvytku silskykh terytorii na period do 2020 roku [Strategic directions of sustainable development of rural territories for the period till 2020]*. Yu.O. Lupenko & O.H. Bulavka (Eds.). Kyiv: NNTs „IAE” [In Ukrainian].
29. Pavlyk, A.P., et al. (n.d.). Terytorialna hromada yak bazova lanka administratyvno-terytorialnoho ustroiu Ukrainy: problemy ta perspektyvy reformuvannia [Territorial community as the basic link of the administrative-territorial structure of Ukraine: problems and perspectives of reformation]. Retrieved from: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/AD-Teritor_alna-gromada-103fe.pdf [In Ukrainian].
30. Malik, M.Y., Shpykuliak, O.H., Riabokon, V.P., et al. (2017). *Formuvannia sotsialnoho kapitalu v instytutsiinomu mekhanizmi ahrarnoho rynku [Formation of social capital in the institutional mechanism of the agrarian market]*. Kyiv: NNTs „IAE” [In Ukrainian].
31. Sharov, Yu.P. & Sukhinin, D.V. (2008). *Munitsypalni posluhy: shliakh do vysokoi yakosti : monohrafiia [Municipal services: the path to high quality: a monograph]*. Melitopol: VD MMD [In Ukrainian].
32. Shpykuliak, O.H. (2009). *Instytutsii ahrarnoho rynku : monohrafiia [Agrarian market institutions: monograph]*. Kyiv: NNTs „IAE” [In Ukrainian].
33. Shumliaieva, I.D. (2013). Funktsionalna kharakterystyka diialnosti terytorialnykh hromad [Functional characteristics of the activity of territorial communities]. *Aspekty publichnoho upravlinnia*, 2 (2), pp. 83-89 [In Ukrainian].

34. Lemann, N. (2005). The myth of community development. *New York Times Magazine, January 9* [In English].
35. "2000", 25.01.2019 [In Ukrainian].
36. "2000", 28.12.2018 [In Ukrainian].
37. "2000", 16, 20.04.2018 [In Ukrainian].
38. "2000", 35, 13.10.2017 [In Ukrainian].
39. "2000", 41, 10.11.2017 [In Ukrainian].

Riabokon V.P. Formation of sustainable village settlement network and united territorial communities

The purpose of the article is to assess a state and identify ways for further formation and development of village settlement network and united territorial communities.

Research methods. In the research process were used the following scientific methods: dialectical methods of knowledge of processes and phenomena; monographic for social infrastructure analysis; empirical for complex evaluation of the current state of the research object; comparative analysis for identifying problems and causes for differences in the dynamic development of rural settlement networks; abstract and logical for theoretical generalizations and formulation of conclusions.

Research results. In the process of studying and analysing of formation and development of village settlement network and united territorial communities, an essence of current state of village settlement network, processes of power decentralization, creation of united territorial communities and their role in rural development were disclosed. There were defined important factors that have significant impact on the livelihoods of rural UTC.

Elements of scientific novelty. There were further developed theoretical and practical provisions regarding formation and development of rural settlement network in terms of power decentralization, creation and functioning of united territorial communities. It was determined that one of the perspective directions of development of village settlement network is creation of new socio-economic formations, namely communal enterprises and agglomerations.

Practical significance. Reasons for slow development of village settlement network were determined, and specific directions and measures for elimination of shortcomings and deficiencies by means of power decentralization and creation of UTC with active state support were proposed. Refs.: 39.

Keywords: rural settlement network; power decentralization; territorial communities; local government; state policy.

Riabokon Vasyl Petrovych - doctor of economic sciences, professor, academician of NAAS, chief research fellow of the department of social and economic development of rural territories, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics" (10, Heroiv Oborony st., Kyiv)
E-mail: ecapk@iae.kiev.ua

Рябокoнь В.П. Формирование устойчивой сельской поселенческой сети и объединенных территориальных общин

Цель статьи - оценить состояние и наметить пути дальнейшего формирования и развития сельской поселенческой сети и объединенных территориальных общин.

Методика исследования. В процессе исследования использованы диалектические методы познания процессов и явлений, монографический (анализ социальной инфраструктуры), эмпирический (комплексная оценка современного состояния объекта исследования), сравнительного анализа (определены проблемы и причины различий в динамичном развитии сельской поселенческой сети), абстрактно-логический (теоретические обобщения и формулирование выводов) методы.

Результаты исследования. В процессе изучения и анализа формирования и развития сельской поселенческой сети и объединенных территориальных общин раскрыта сущность современного состояния сельской поселенческой сети, процессов децентрализации власти, создания объединенных территориальных общин и их роли в развитии сельских территорий, определены важные факторы, которые существенно влияют на жизнедеятельность сельских ОТО.

Элементы научной новизны. Получили дальнейшее развитие теоретические и практические положения по формированию и развитию сельской поселенческой сети в условиях децентрализации власти, создания и функционирования объединенных территориальных общин. Определено, что одним из перспективных направлений развития сельской поселенческой сети является создание в объединенных территориальных общинах новых социально-экономических формирований - коммунальных хозяйств и агломераций.

Практическая значимость. Определены причины медленного развития сельской поселенческой сети и предложены конкретные направления и меры по устранению недостатков и просчетов путем децентрализации власти и создания ОТО с активной государственной поддержкой. Библиогр.: 39.

Ключевые слова: сельская поселенческая сеть; децентрализация власти; территориальные общины; местное самоуправление; государственная политика.

Рябокoнь Василий Петрович - доктор экономических наук, профессор, академик НААН, главный научный сотрудник отдела социально-экономического развития сельских территорий, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (г. Киев, ул. Героев Обороны, 10)
E-mail: ecapk@iae.kiev.ua

Стаття надійшла до редакції 03.02.2019 р.

Фахове рецензування: 07.02.2019 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Рябокoнь В. П. Формування стійкої сільської поселенської мережі та об'єднаних територіальних громад. *Економіка АПК*. 2019. № 2. С. 6 – 18.

* * *